

УДК 343.916-057.36

О.В. Нарожна, здобувач
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу
та криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

СЛУЖБОВІ ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИД ПОКАРАННЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ

Розглянуто положення про застосування спеціального виду покарання службові обмеження для військовослужбовців, що врегульовані ст. 58 КК України, проаналізовані окремі питання його застосування щодо вимог чинного військового законодавства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: покарання, військовослужбовці, службові обмеження, грошові відрахування (утримання).

Сучасне законодавство України у сфері військової діяльності характеризується наявністю низки проблем, що потребують вирішення. Не останнє місце у цьому переліку займають і окремі види покарань, що застосовуються до військовослужбовців Збройних Сил України. Аналіз статей, що регламентують основні положення призначення покарань, як правило, залишаються поза межами інтересів науковців, зокрема, це простежується у монографіях, підручниках, коментарях до Кримінального кодексу, наукових статтях тощо. Ми вважаємо, що більш прискіплива увага до подібних питань забезпечить подальший шлях вдосконалення національного законодавства, зміцнить законність та допоможе у попередженні помилок при призначенні окремих видів покарань.

За суб'єктом, до якого застосовуються покарання, вони класифікуються як загальні та спеціальні. Загальні покарання можуть бути застосовані до будь-якої особи (наприклад, позбавлення волі). Спеціальні покарання призначаються лише певному колу засуджених і не можуть застосовуватися до будь-якої особи. Так, тримання у дисциплінарному батальйоні призначається лише військовослужбовцям строкової служби. До спеціальних покарань належать також службові обмеження для військовослужбовців, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [1, 308].

Чинний Кримінальний кодекс (далі – КК) передбачає спеціальне покарання, що застосовується в умовах подальшого проходження служби засудженими військовослужбовцями. У відповідності зі ст. 58 КК України

службові обмеження для військовослужбовців призначаються тільки військовослужбовцям, що проходять службу за контрактом, на строк від шести місяців до двох років [2, ст.58]. Застосування цієї міри можливе лише у випадках, що прямо передбачені статтями Особливої частини КК за скоєння військових злочинів: у Розділі XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» десять статей у якості альтернативної міри передбачають цей вид покарання (також замість виправних робіт, що передбачені загальнокримінальними нормами КК, але не застосовуються до військовослужбовців).

У системі покарань, що розташовані за зростаючою суворістю, вид покарання «службові обмеження для військовослужбовців» вказаний між виправними роботами і конфіскацією майна та призначається лише у якості основної міри. При обчисленні строків і здійсненні покарання трьома днями службового обмеження для військовослужбовців відповідає один день позбавлення волі [2, п. в ч. 1 ст. 72].

Як і тримання у дисциплінарному батальйоні, службові обмеження для військовослужбовців можуть бути призначені як реально, так і умовно. Однак якщо тримання у дисциплінарному батальйоні до військовослужбовців, що вступили на службу за призовом, застосовувалося і раніше, то відповідного адекватного покарання, що застосовується в умовах військової служби до скоївших аналогічні злочини військовослужбовців – «контрактників», раніше не було. Також у новому кримінальному законодавстві відсутні відстрочки виконання вироку і звуження підстав звільнення військовослужбовців як від кримінальної відповідальності, так і від покарання. У зв'язку із цим ми вважаємо, що тема даної статті є актуальною, адже, як зазначалося вище, у науковій та періодичній літературі майже не досліджуються питання застосування окремих видів покарань до спеціальних суб'єктів злочинів. Отже, мета нашої статті – проаналізувати окремі питання застосування такого виду покарання як службові обмеження для військовослужбовців та сформулювати пропозиції щодо провадження виховної роботи командирами (начальниками) засуджених військовослужбовців.

Зміст режимних службових обмежень для військовослужбовців полягає у тому, що засуджений із закінченням визначеного вироком строку не може бути підвищений у посаді, у військового званні, а строк покарання не зараховується до вислуги років на присвоєння чергового звання.

Службові обмеження для військовослужбовців призначаються у випадках, якщо це основне покарання:

- а) передбачене за військові злочини в санкції статті Особливої частини КК, за якою засуджується винний;
- б) не передбачене в санкції статті Особливої частини КК, але суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замість обмеження або позбавлення волі на строк не більше двох років призначити службові обмеження на той самий строк;
- в) не передбачене в санкції статті Особливої частини КК, але призначається судом до військовослужбовця на підставі ч. 1 ст. 69 КК [3, 204].

Крім того, із грошового утримання засудженого військовослужбовця проводяться відрахування до доходу держави у розмірі, встановленому судом, але не більш двадцяти відсотків.

Згідно із законодавством грошове забезпечення військовослужбовців складається з місячного окладу у відповідності із посадою, яку він займає, і місячного окладу у відповідності з присвоєним військовим званням, що складають оклад грошового утримання, місячних та інших надбавок та інших додаткових грошових виплат.

До числа останніх, зокрема, відносяться одноразова грошова винагорода за підсумками року, матеріальна допомога до основної відпустки, шокквартильні премії за складність служби, щомісячні відсоткові надбавки за вислугу років тощо.

Стаття 47 Кримінально-виконавчого кодексу встановлює, що розмір утримання (до 20%) відраховується з грошових виплат військовослужбовців [5, ст. 47]. Самий по собі факт засудження військовослужбовця до службового обмеження не перешкоджає отриманню у передбачених законодавством випадках інших додаткових виплат і надбавок, що включаються саме у грошове утримання, з яких також повинні проводитися певні відрахування.

Службові обмеження військовослужбовців не перешкоджають певним переміщенням засудженого, що здійснюються відповідним повноважним командуванням у порядку службової необхідності: відрядженням, переведенням на інші посади та на нові місця служби – постійно або тимчасово. Самий факт засудження не є обов'язковим для звільнення військовослужбовця зі служби або для пониження його у посаді або званні.

Разом з тим час відбуття покарання не призупиняє загальну вислугу років, що дає право на пенсійне забезпечення та інші соціальні пільги й надбавки (зокрема, місячні та інші відсоткові надбавки до окладу грошового утримання військовослужбовця, квартильні та щорічні одноразові грошові винагороди, черговість на квартиру тощо).

Відбуття цього виду покарання також не перешкоджає наданню основної та додаткової відпусток, час яких зараховується до строку служби і покарання, а також матеріальної допомоги і компенсації військовослужбовцю і членам його сім'ї за санаторно-курортне лікування та за проїзд до місця проведення основної відпустки.

Під час відбування засудженим цього виду покарання він не може бути підвищений за посадою, йому не може бути присвоєне чергове військове звання тощо, якщо навіть для цього є фактичні і юридичні підстави. Цю заборону законодавець не поширює на урядові нагороди і кваліфікаційні категорії. Якщо останні передбачені для військовослужбовців, що проходять військову службу, крім військовослужбовців строкової служби [4, 121].

Таким чином, перелік правообмежень цього виду покарання є вичерпним та розширюваному тлумаченню не підлягає.

Незважаючи на те, що при обмеженні по службі здійснюються вказані відрахування і що це покарання дорівнюється до виправних робіт, ці самостійні види покарань не можна вважати тотожними. Більше того, виправні роботи до військовослужбовців не застосовуються взагалі і замінюються службовими обмеженнями [2, ч. 2 ст. 57].

У цілях реалізації вироку військового суду, який вступив у законну силу, порядок виконання обмеження волі стосовно кожного військовослужбовця конкретизується наказом командира військової частини, що доводиться до засудженого, усього особового складу частини, кадрових і фінансових ор-

ганів, а його копія для здійснення контролюючих функцій у триденний строк направляється у військовий суд, що виніс вирок [5, ч. 2,3 ст. 47].

Із засудженими військовослужбовцями командиром військової частини проводиться виховна робота з урахуванням характеру та ступеня суспільної небезпеки скоєного злочину, особистих якостей засудженого військовослужбовця, а також його поведінки і ставлення до військової служби.

Виховна робота – обов'язковий засіб впливу на засудженого, оскільки у відповідності з вимогами військового законодавства є складовою частиною військової служби. Засуджений у обов'язковому порядку бере участь як у загальних планових заходах, що здійснюються у військовій частині, так і в спеціальних, призначених для нього. Форми і методи виховної роботи, порядок її проведення і коло відповідальних посадових осіб визначаються на основі загальних вимог військового законодавства з цього питання. Однак ми вважаємо, що доцільним було б на час відбуття покарання переводити засудженого з посади, яка пов'язана із керівництвом особовим складом. Згідно з положенням військових статутів, командир (начальник) особисто відповідає перед державою за виховання, військову дисципліну та морально-психологічний стан особового складу [6, ст. 58]. Засудження командира, що відбуває покарання, може негативно вплинути на підлеглий йому особовий склад, що вважав командира зразком поведінки військовослужбовця, стати причиною упередженого ставлення до нього, призвести до непокорі.

Щодо призначення службових обмежень за сукупністю злочинів або вироку, то складанню підлягають тільки строки покарання. Розміри відрахувань із грошового забезпечення не складаються, а обчислюються за кожний злочин або кожний вирок самостійно [2, ч. 2 ст. 72].

Службові обмеження можуть припинятися різними способами: після відбуття усього встановленого строку і достроково (у порядку амністії, звільнення за хворобою тощо).

Факт закінчення встановленого строку службового обмеження усуває всі режимні обмеження і негативні наслідки цього покарання. Правовою основою поновлення у повному обсязі статусу засудженого військовослужбовця є відповідний наказ правомочного командування, копія якого для відомостей і перевірки його законності направляється у відповідний військовий суд.

У випадку звільнення зі служби військовослужбовець втрачає свій статус і тому не може більше відбувати покарання, що розглядається, бо воно виконується лише в умовах військової організації.

Чинне військове законодавство передбачає різні підстави дострокового звільнення військовослужбовців, що проходять службу за контрактом.

У відповідності з ч. 6 ст. 26 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу» військовослужбовець, що проходить службу за контрактом, може бути звільнений:

- а) у зв'язку із закінченні строку контракту;
- б) за станом здоров'я – на підставі висновку (постанови) військово-лікарської комісії про непридатність або обмежену придатність військової служби;
- в) за віком – у разі досягнення граничного віку перебування на військовій службі;
- г) у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних за-

- ходів – у разі неможливості їх використання на службі;
 д) через сімейні обставини або з інших поважних причин, перелік яких встановлено Кабінетом Міністрів України;
 е) через службову невідповідність;
 є) у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі, позбавлення військового звання чи позбавлення права займати певні посади;
 ж) у зв'язку з позбавленням військового звання в дисциплінарному порядку;
 з) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту командуванням (за бажанням військовослужбовця);
 и) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військово-службовцем [7].

Крім того, такий військовослужбовець має право на звільнення у випадку неможливості проживання члена його сім'ї за медичним показанням у місцевості, у якій суб'єкт проходить військову службу (за сімейними обставинами).

У зв'язку із цим командир частини (начальник установи) передає у військовий суд, що виніс вирок, представлення про підстави звільнення військовослужбовця, який відбуває покарання, і про заміну невідбутої частини строку службового обмеження іншим покаранням за правилами чинного законодавства або про повне звільнення від такого. При вирішенні цього питання суд не пов'язаний із думкою командира, що міститься у представленні, та виносить рішення за нормами Кримінально-процесуального кодексу РРФСР 1960 р.

Висновки. По-перше, спеціальні види покарання, до яких відносяться і службові обмеження військовослужбовців, вказуються у санкціях статей Кримінального кодексу України в якості альтернативних заходів кримінально-виправного впливу, що сприяє індивідуалізації покарання.

По-друге, службові обмеження для військовослужбовців ставлять засудженого в такі умови, за якими він несе обмеження майнового характеру.

По-третє, військовому командуванню має бути надане право на власний розсуд у порядку служби переводити засудженого на час відбуття покарання на посади, не пов'язані з керівництвом особовим складом (підлеглими) з міркувань особистого прикладу такого військовослужбовця. Про всі службові переміщення засудженого, що оформлені відповідним наказом командування, потрібно сповіщати військовий суд для відомостей та подальшого здійснення контролю за виконанням покарання.

Література

22. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001. – 416 с.
 23. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25-26. – Ст. 131.
 24. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В.

Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гаврик та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Вид. третє, переробл. та доповн. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2006. – 1184 с.

25. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання п'яте, перероблене та доповнене / Відп. ред. Є.Л. Стрельцов. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 800 с.
 26. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №3-4. – Ст. 21.
 27. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 24 березня 1999. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №22 – 23. – Ст. 194.
 28. Закон України «Про загальний військовий обов'язок та військову службу» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №27. – Ст. 385.

Е.В. Нарожная

Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова,
 кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
 Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

СЛУЖЕБНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ ДЛЯ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ КАК СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВИД НАКАЗАНИЯ: ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРИМЕНЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

Предпринята попытка исследования отдельных законодательных актов такого вида наказания как служебные ограничения для военнослужащих. Предложены некоторые рекомендации по отдельным вопросам применения данного вида наказания, касающиеся как порядка исполнения служебных ограничений, так и воспитательной работы с осужденными военнослужащими.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: наказание, военнослужащие, служебные ограничения, денежные отчисления (удержания).